

Poging tot het traceren van de hoeve bij Bergen op Zoom waar de grootouders van Michiel de Ruyter woonden

Over het leven van de zeeheld is in de afgelopen eeuwen veel geschreven, helaas zijn daarbij ook veel onwaarheden. Het toppunt hiervan is ongetwijfeld de bewering dat Michiel de Ruyter in Bergen op Zoom werd geboren, wat tot een flinke pennensstrijd leidde in 1907.

Ik ben van mening dat de gegevens van **Gerard Brandt** uit 1687/1691 de betrouwbaarste zijn, aangezien hij immers het levensverhaal van De Ruyter in opdracht van diens dochter beschreef. Latere schrijvers, waaronder Johan Faure in 1761, zijn minder betrouwbaar of putten zelfs gedeeltelijk uit hun fantasie.

Bij Brandt lezen we (of kunnen we vermoeden) dat de grootouders van Michiel van elders naar Bergen op Zoom zijn gekomen. De grootvader zal waarschijnlijk geen eigen hoeve hebben bezeten, maar er een gepacht hebben, wat in die tijd heel normaal was. Daarom heeft het ook geen zin om een verband te gaan zoeken met de bestaande familie De Ruyter die grond bezat aan de noordzijde van de Wouwseweg te Bergen op Zoom en waaruit de latere hoeve Ruytershove is voortgekomen. Bovendien is de familienaam De Ruyter een zeer veel voorkomende naam, niet alleen in deze regio.

Het enige dat Brandt vermeld, is dat de grootouders in een hoeve genaamd De Goot neerstreken, net buiten Bergen op Zoom. De Goot of Gote was de alternatieve naam van een waterloop ten oosten van de stad, de zogenaamde Balse Loop. Dit was een gegraven waterverbinding tussen veenmoerassen buiten de stad en de Grebbe of Moervaart die in de stad leidde. Zij dateert waarschijnlijk uit de 13de of 14de eeuw toen het veengebied buiten Bergen op Zoom ontgonnen werd. De Balse Loop doorsneed grote gebieden die in de 17de eeuw nog niet of nauwelijks in cultuur waren gebracht. De schaarse bebouwing bevond zich aan de landwegen zoals de Wouwseweg (weg naar het dorp Wouw) en aan de Balse dreef (een landweg naar Nispen).

Overigens is de Gote niet een alternatieve naam van de Zoom of Moervaart geweest, waar de hoeve de Leeuwerck bij in de buurt stond.

In de Legger van cijsplichtige personen of van in cijs uitgegeven percelen van de stad Bergen op Zoom, opgesteld omstreeks 1550 (Heerlijheidsarchieven boz0001-1318), fol.104 wordt vermeld:

“een hoeve, gekomen van Hendrick Pieter Bouwenszone, teynden de steenweg, *Op de Gote*” . De hoeve was aldus gesitueerd: Oost de Gote, West de Lazerije land en erf, Noord de steenweg.

In een volgend cijsboek, Legger van cijsplichtige personen of van in cijs uitgegeven percelen van de Buitenpoorterie van Bergen op Zoom, gedeeltelijk met Noordgeest en de stad, 1626-1628; 1641-1647; 1619-1649 en 1662-1714 (Heerlijheidsarchieven boz0001-1320, fol.6v en fol.3), komt precies dezelfde omschrijving nog tweemaal voor, namelijk omstreeks 1622 en omstreeks 1641.

Dit zijn de enige vermeldingen van de hoeve, tot op heden gevonden. In de cijsboeken van de late 18de eeuw kom ik de hoeve niet meer tegen en ook op de cijskaarten van Adan ontbreekt hij.

De plaats van de hoeve zoals in het bovenstaande archiefstuk is te zoeken ten zuiden van de weg naar Wouw, tussen het punt waar de waterloop de weg naar Wouw kruiste, en de plaats van de ‘Lazerije’. De kruising van de weg naar Wouw was ter hoogte van de huidige kruising Papaverstraat-Kastanjelaan, bij Kastanjelaan 252. De ‘lazerij’ was het leprozenhuis dat op de kruising van de weg naar Wouw en de huidige Esdoornstraat stond, ter hoogte van Kastanjelaan 206.

De hoeve 'Op de Gote' heeft dus ergens in dit gedeelte van de Kastanjelaan gestaan, waarschijnlijk in de oostelijke helft omdat er nogal wat grond rond het leprozenhuis lag. Grofweg tussen de huizen Kastanjelaan 230 en 252. Dat is hemelsbreed 635 meter tot de voormalige Wouwsepoort (stadspoort) van Bergen op Zoom.

Wat de Leeuwerk betreft, weet ik niet hoe Faure aan zijn gegevens kwam. De Leeuwerk lag erg ver buiten de stad in een gebied dat pas vanaf de late 17de eeuw in cultuur werd gebracht, vlak bij een groot meer. In het onlangs in facsimile uitgegeven boek reageert archivaris Willem van Ham in noot 24:

vendiquer l'avantage inestimable d'avoir
donné le jour à l'illustre DE RUYTER
Lieutenant-Amiral-Général de Hollande.
Son histoire est trop moderne, pour que
je m'engage à en donner l'abrégé. Trop
fertile en événements héroïques, elle
exige un détail qui ne puisse en soustrai-
re à l'admiration aucune des circonstan-
ces. Il me suffira donc de démontrer
qu'il fut citoyen du Marquisat; & en
effet il naquit en 1607 dans une petite
Cense, qu'on nommoit alors de Groot
& qu'on appelle maintenant Leeuwerk,
qui est située sur le bord du Zoom,
& distante d'environ un quart de lieuë
de la ville. C'est donc *Bergen-op-Zoom*
qui a enfanté & nourri ce Héros, la
terreur des étrangers & l'amour de la
République. Je bornerai son éloge aux
quatre vers, dont ses ennemis honore-
rent son tombeau, lors qu'en 1676 il
fut tué en combattant la flotte Fran-
çoise commandée par M. Du Ques-
ne.

K 7 Terrui

de geboorteplaats te zijn van de befaamde De Ruyter, luitenant admiraal-generaal van Holland. Het verhaal van zijn leven is zo recent dat ik het niet zou wagen dat in het kort te behandelen. Omdat dit zo rijk is aan heldhaftige krijgsverrichtingen, vereist het een gedetailleerd verslag om geen enkele gebeurtenis voor de bewondering van de lezer te verbergen. Ik meen daarom dat het voldoende is te vermelden dat hij een burger was van het Markiezaat. Hij werd in 1607 geboren in een kleine hoeve die men toen *De Gootte* noemde en die nu *Leeuwerck* heet, gelegen aan de Zoom, op ongeveer een kwart mijl van de stad.²⁴ Deze held is dus in Bergen op Zoom geboren en getogen, de schrik voor zijn vijanden, de lieveling van de Republiek. Ik beperk mijn lofzang tot vier regels, waarmee zijn tegenstanders zijn rustplaats eerden toen hij in 1676 gedood werd tijdens een zeeslag met de Franse vloot, die onder bevel stond van Duquesne.²⁵

24 Dat Michiel Adriaanszoon de Ruyter te Bergen op Zoom geboren zou zijn is onjuist. Kennelijk is hier wel het standaardwerk van Brandt (1687/1691) geraadpleegd, maar over het hoofd gezien dat het daar verhaalde feit de grootvader van Michiel betreft. Zie ook *NNBW* dl. 5 (1921) kol. 628-1632 en Domisse (1907) 3-4, 18. Ook de situering van de woonplaats van de familie De Ruyter in het vroegere landgoed *Ruijtershove* is niet juist. Dit landgoed lag aan de noordzijde van de Wouwsebaan (thans Wouwsestraatweg) en heette eertijds *Dierck de Ruijtershouwe*, lang voor de tijd dat de familie van de admiraal zich hier vestigde. De hoeve *De Gootte* lag aan de zuidzijde van de Wouwsestraatweg.

25 Abraham Duquesne (1610-1688), Frans admiraal.

De Leeuwerk is dus geen voor de hand liggende plaats voor een hoeve in de 16de eeuw.

Samengevat durf ik te stellen dat de huidige Ruytershove niets met de voorvaderen van de zeeheld te maken heeft en de Leeuwerk evenmin. Bij gebrek aan bronnen is de plaats aan de voormalige Wouwseweg, thans Kastanjelaan net buiten de stad met het toponiem “Op de Gote” de meest voor de hand liggende plek voor de hoeve zoals bij Brandt genoemd. In de bovengenoemde cijnsregisters heb ik geen andere hoeve met de naam Gote kunnen vinden. Er zouden mogelijk nog vermeldingen in de rechterlijke archieven aanwezig kunnen zijn, zoals de aanduiding van de Gote of (zelfs) de verpachting van de hoeve aan de grootvader, maar het zoeken hiernaar is een studie op zich en valt buiten mijn werkgebied.

De huidige Kastanjelaan in de wijk Bergen op Zoom Oost. Achter de rechter straatwand stond hoeve ‘Op de Gote’ die in het cijnsboek van 1550 wordt vermeld.

In de separaat bijgevoegde snelle (excuus) afdruk van een tekening in autocad, waarop de percelen van de 18de eeuw geplot zijn op de huidige ondergrond, heb ik de locaties van “Op de Gote”, “Ruytershove” en “Leeuwerck” aangeduid. De watergang Gote is herkenbaar aan de dunne lichtblauwe lijn.

Marco Vermunt

Gemeentelijk archeoloog Bergen op Zoom
09-07-2018